

MEHMET AKİF ERSOY'DA ŞEHADET ANLAYIŐI¹

Prof. Dr. Zeki TAŐTAN²

ÖZET

Mehmet Âkif Ersoy, İslam ümmetinin bekası uğrunda âdeta ömrünü feda etmiş müstesna bir şahsiyettir. Osmanlı Devleti'nin savaş zamanlarında halkın aydınlanması için büyük bir mücadele örneği gösteren Âkif; vaazları, gezi ve teması" de bir fikir insanı olduğunu göstermiştir. Yaşadığı dönemin Osmanlı Devleti'ndeki çözülme ve dağılma dönemine denk gelmesi, ondaki vatan ve millet muhabbetini daha da güçlendirmiştir.

Mehmet Âkif, düz yazı ve şiirlerinde, hutbe ve sohbetlerinde İslam milletini savaşa ve mücadeleye davet ederken diğer taraftan vatan için mücadele eden ve bu uğurda hayatlarını yitiren şehitlerimize de apayrı bir değer vermiştir. *Safahat'ta* yer alan şiirlerinde, bilhassa "Hakkın Sesleri" ve "Çanakkale Şehitlerine" destanında şehit, şehitlik, şehadet, gibi manevi değeri yüksek olan kavramlara özenle değinmiştir. "Çanakkale Şehitlerine", Âkif'in Allah ve vatan uğrunda canlarını veren Mehmetçiklere armağan ettiği en lirik destanlarımızdan biridir. Her bir mısrasında Çanakkale Muharebelerinin en canlı tasvirlerini bulabileceğimiz bu destanın "şehadet" mertebesine yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir. Türk milleti için şehadeti en büyük değerlerden biri olarak gören Âkif, burada "şehitlik" algısını oldukça etkileyici bir anlatımla Türk şiirine armağan eder.

Biz bu yazımızda Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinden hareketle onun "şehit, şehitlik, şehadet" gibi kavramlara yaklaşımını incelemeye çalışacağız. Buna geçmeden önce düz yazı veya hutbelerine de göz atacak ve onun bu husustaki genel yaklaşımına da yer vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Şehitlik, Şehadet, Safahat, Çanakkale, Hakkın Sesleri, Savaş, Muharebe.

¹ Bu Makale 27-29 Ekim 2018 tarihleri arasında Manavgat-Antalya'da düzenlenen ASEAD 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, zekitastan@gmail.com

GİRİŞ

İnsanlık tarihine baktığımız zaman, savaş tarihiyle eşit olduğu görülecektir. Henüz Hz. Âdem döneminde Habil ile Kabil arasında geçen kavgadan bu yana, insanların birbirleriyle mücadelesi, toplumların, milletlerin, devletlerin birbirleriyle savaşlarının sürekli devam ettiği görülecektir. Bugün de bu tablonun değişmediği ve gelecekte de değişmeyeceği bilinen bir gerçektir.

İnsanların bireysel olarak var olmak, yaşamak veya farklı sebeplerle birbirlerine karşı yürüttükleri amansız mücadelelerde, toplumsal açıdan ekonomi, milliyetçilik ve din gibi olguların etkili olduğunu belirtmek gerekir. Ekonomik sebepler önemli olmakla birlikte özellikle günümüz dünyasında da din ve milliyetçilik olguları, savaş sebebi olarak hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir. Bilhassa dinî sebepler, bu açıdan düşünüldüğünde, çok daha geçerli bir argüman oluşturmaktadır. Zira tarihsel süreçte sayısız insan, inançları, yaratıcının rızası ve dinin korunması için kendisine bahşedilmiş en kıymetli değer olan canını bile feda etmekten çekinmemiştir. Kuvvetli bir imanın alameti olarak kabul edilen bu durum, semavi dinlerde şehitlik kavramı ile karşılık bulur.

Arapça kökenli bir kelime olan “şehit”; ‘bir olaya şahit olan, tanıklık eden, bir yerde hazır bulunan, bilgisinden hiçbir şey kaçmayan’ gibi anlamları karşılamaktadır. Dini bir terim olarak Allah yolunda canını feda etmekten çekinmeyerek şehitlik mertebesine erişen kişileri ifade etmek üzere kullanılan bu kelimenin ihtiva ettiği anlamlar üzerine farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. “Kelimenin sözlük ve terim anlamları arasındaki bağı ‘görülen, tanıklık edilen’ (meşhûd) mânasına göre açıklayan âlimler, canını Allah yolunda feda eden kimsenin hemen cennet nimetlerine erişmesine Allah ve melekler tarafından şahitlik edilmesinden dolayı; ‘gören, tanıklık eden’ (şâhit) anlamını esas alanlar ise Allah’ın vaat ettiği nimetleri hazır olarak görüp onlardan yararlandığı yahut kıyamet gününde kendisinden Hz. Peygamber’le birlikte geçmiş ümmetler hakkında şahitlik etmesi isteneceği için ona şehit dendiğini belirtirler.” (Atar, 2010: 428)

Birçok ayette önemine vurgu yapılan şehitlik kavramı İslamiyet açısından en yüksek makamlardan biridir. Kur’an-ı Kerîm’de otuz beş kez tekil ve yirmi kez çoğul olarak kullanılan şehit kelimesi “genellikle tanıklık yapma manasında kullanılırken bazen Allah’ın iradesine uygun yaşayan kâmil insan ve örnek şahsiyet olma anlamında bazen de esma-i hüsnadan biri olarak geçmektedir.” (Can, 2015: 1036) Üç yerde ise şehit kelimesinin çoğul formu olan şühedâ, ‘Allah yolunda savaşarak canını feda eden ve şehitlik mertebesine ulaşan kişi anlamında’ kullanılmıştır. Örneğin Uhut Savaşı’nda şehit olanların yakınlarını teskin edici bir mahiyete sahip olan Al-i İmran suresinin 140 ve 141. ayetlerinde Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

“Eğer siz (Uhud’da) bir yara aldıysanız; şüphesiz o topluluk da (Müşrikler de Bedir’de) benzeri bir yara almıştı. İşte (iyi ve kötü) günleri insanlar arasında böyle döndürür dururuz. (Bazen bir topluma iyi ya da kötü günler gösteririz, bazen öbürüne). Allah, sizden iman edenleri ayırt etmek, sizden şahitler edinmek için böyle yapar. Allah zalimleri sevmez.” (Al-i İmran 3/140-141)

Allah yolunda can veren kişilerin günahlarından arınacağına müjdesinin verildiği bu ayette bazı kulların bu makam için seçilmiş olmalarının vurgulanması oldukça dikkat çekicidir. Yüce Allah, başka bir ayette “Allah’a ve peygamberlerine inananlara, dosdoğru olanlara ve Allah yolunda şehit düşenlere, işte onlara, Rableri katında nur ve ecir vardır. İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlar, işte onlar da, cehennemlik olanlardır” (Hadid 57/19) şeklinde buyurarak şehitlerin büyük mükâfatlara mazhar olacaklarını ve yüksek mevkilere erişeceklerini bildirmektedir. Bununla birlikte birçok ayette şehit olmanın anlam ve önemine, yaratıcı nezdindeki değerine de dikkat çekilmiştir. Meselâ, “Allah yolunda öldürülenlere ölüler demeyin. Hayır, onlar diridir. Fakat siz farkında olamazsınız” (el-Bakara 2/154); “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeceklerine sevinirler” (Âl-i İmrân 3/169-170); “(...) Allah yolunda öldürülenlere gelince Allah onların amellerini asla boşa çıkartmayacaktır. (...) Allah onları kendilerine tanıtmış olduğu cennete koyacaktır” (Muhammed 47/4-6); “And olsun, eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah’ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıkları (dünyalıkları)ndan daha hayırlıdır” (Âl-i İmrân 3/157) meâlindeki ayetlerde de bu hususlara dikkat çekilmiştir. Bu ve buna benzer ayetlerde de belirtildiği üzere Allah “şehitlik mertebesine çıkan kimseye belki de büyük bir armağan olarak ölümsüzlük vaadinde bulunmaktadır. Kendi yolunda canını feda eden kimseleri, özel lütuf ve ikramlarla donatacağına ve onlara başkalarına nasip etmeyeceği bir konum ihsan edeceğine işaret etmektedir.” (Can, 2015:1037)

İlahi kelamın yanı sıra Hz. Peygamber’in de şehitliğin ne anlama geldiğine ve şehitliğin derecesine dair çok sayıda hadisi bulunmaktadır. Bu hadislerde “dünyevî amaçla olmayıp yalnız Allah’ın dininin yüceltilmesi için canını feda edenlerin şehit sayıldığı; şehit olan kişinin acı çekmeden öldüğü, kanının ilk damlası yere düştüğü anda kul hakları dışında bütün günahlarının affedildiği, şehidin kabir azabı çekmeyeceği, cennetteki makamını göreceği; akrabalarından yetmiş kişiye şefaate edebileceği ve cennete ilk girenlerden olacağı; Allah katında iyi bir mertebeye erişerek ölen kullar içinden sadece şehitlerin dünyaya dönüp tekrar şehit oluncaya kadar Allah’ın dinini yüceltmek isteyeceği” (Atar, 2010: 429) buyurulmuştur.

Kendi istek, beklenti ve arzularından vazgeçerek Allah’ın dininin yüceltilmesi için dünya hayatından vazgeçen ve yüce yaratıcının vaat ettiği ölümsüzlüğe doğru yelken açan şehitlerin ulaştıkları ulvî makam, edebiyatın da konuları arasındadır. Zira edebiyat tarihimizde şair ve yazarların zaman zaman gerek din, vatan ve mukaddesat uğruna yaşamlarını feda eden şehitleri gerekse de onların ebedi âlemde erişecekleri yüksek payeyi eserlerinde ele aldıkları görülmektedir. Bilhassa savaş dönemlerinde bu mesele daha da dikkat çekmiş, birçok yazar ve şair, topluma moral değer aşılama açısından “şehit ve şehitlik” kavramlarına özellikle değinmeye çalışmışlardır. Bu konuya düz yazı ve şiirlerinde, sohbet ve vaazlarında yer veren yazarların başında da Osmanlı Devleti’nin en zor zamanlarında yaşayan Mehmet Âkif Ersoy gelmektedir.

Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde sıklıkla ele aldığı şehitlik kavramının dinsel, düşünsel ve teorik alt yapısını, bu kavrama yüklenen değerini veya mananın gerekçelerini anlamak, düzyazılarını analiz etmekten geçer. Zira bütün hayatını İslam âleminin sorunlarını teşhis ve tespit etmeye adanmış Âkif, tefsir makaleleri, vaaz, hutbe ve hatta mektuplarında bu sorunlara işaret ederek çözüm önerileri sunmuştur.

Âkif, nasirliğinin ve şairliğinin yanı sıra dünya görüşü ve yaşam biçimini Kur'ân ve Sünnet üzerine inşa eden bir İslam mütefekkiridir. Bu nedenle "Âkif'in kafasını sürekli meşgul eden iki büyük mevzu olmuştur. Bunlardan biri millet, diğeri ise İslamiyet'tir." (Bilgiz, 2003:160) Onun edebi yönüne temel teşkil eden bu iki kaynak, şehitliğe ilişkin düşüncelerinde de belirleyici bir role sahiptir. Milli bir tarih şuurunu yaşatmak ve milletin hafızasını diri tutmak için tarihi vakaları, milli tecrübeleri aktaran Âkif, milli mücadelenin devam ettiği yıllarda Kastamonu'da verdiği bir vaazda içinde bulunulan durumun vahametini şu sözlerle dikkat çeker:

"Uzun zamanlardan beri devam eden dâhilî, haricî muharebeler, bilhassa Balkan muharebesiyle şu harb-i umûmî bizde can bırakmadı, kan bırakmadı, para bırakmadı, hiç bir şey bırakmadı. Düşman ise bu kadar kuvvetli. Şerait-i sulhiyeyi çâr-nâcâr kabul edeceğiz. Bu tıpkı silâhsız bir adamın dağ başında müsellâh haydutlar tarafından kuşatılmasına benzer. İster istemez eşkiyanın emrine boyun eğecek... Pek doğru! Yalnız iki nokta var. Bir kere o müsellâh haydutlar, ortalarına aldıkları biçâreden parasını isteseler, üzerindeki elbisesini isteseler, ayağındaki pabucunu, başındaki külahını isteseler biz de vermesini tasvip ederdik. Lâkin bununla kanaat etmiyorlar ki. Biçâre herifin kollarını, bacaklarını kestikten sonra: Boynunu uzat! Kafanı da ver! diyorlar. Mademki teklif bu kadar ağırdır, artık bunu hiç kimse kabul edemez. İster istemez dişiyile, tırnağıyla uğraşır, çabalar. Nefsini imkânın son derecesine kadar müdafaaya bakar. Ey cemaat-ı Müslim'in! İşte bugün bizden istedikleri, ne filân vilâyet, ne falan sancaktır. Doğrudan doğruya başımızdır, boynumuzdur, hayatımızdır, saltanatımızdır, devletimizdir, hilâfetimizdir, dinimizdir, imanımızdır." (Ersoy, 1990: 288-289)

Avrupa'yı, Asya'yı, Afrika'yı dolaşarak Avrupalıların esaret altına, tahakküm altına aldıkları biçare insanlara karşı reva gördükleri zulüm ve hakaretleri gözüyle gören Âkif için din ve dünya birbirinden ayrı düşünülemez kadar yakın bir ilişki içerisinde. O, dünyasız bir dinin olmayacağı gibi dünyası elinden giden milletlerin dinlerinin de gittiğini; gelen milletin erkân-ı dini de ta'til ettiğinin bilincindedir. Bu nedenle ona göre tarih boyunca verilen mücadeleler ve yapılan savaşlar Allah'ın insanlığa emaneti olan din-i mübin içindir. Kahraman ecdadımız bu uğurda canlarını feda etmişlerdir. Kanlarını seller gibi akıtmışlardır. Muharebe meydanlarında şehit düşmüşler fakat her şeye rağmen râyet-i İslâm'ı yerlere düşürmemişlerdir. Mübarek naaşlarını çiğnetmişler; şeriatın harîm-i pâkine yabancı ayak bastırmamışlardır. Bu noktada Âkif, "babadan evlâda, asırdan asra intikal ede ede bize kadar gelen bu emanet-i kübraya hıyanet kadar zillet tasavvur olunabilir mi? Yoksa bizler o muazzam ecdadın ahfâdı değil miyiz? Ağyar eline geçen Müslüman yurtlarının hali bizim için en müessir bir levha-i ibrettir" (Ersoy, 1990: 299) sözleriyle bulunulan koşullar yüzünden şehitliğin adeta bir zarurete dönüştüğünü ifade eder. Cihanın en mamur, en medenî, en mütefennin iklimi vaktiyle sinesinde on beş milyon Müslüman barındıran Endülüs'te Allah'ın vahdaniyetini garbın âfâkına ikrar ettiren o binlerce minarenin yerini çan kulelerine bıraktığını hatırlatan Âkif, bu durumdan ibret alınmasını ister.

Ayrıca Âkif “İslâm’ın son mültecası olan bu güzel toprakları düşman istilâsı altında bırakmayalım. Ye’si, meskeneti, ihtirası, tefrikayı büsbütün atarak azme, mücahedeye, vahdete sarılalım” (Ersoy, 1990: 300) sözleriyle tüm olanlara karşın ümitsizliğe kapılmayarak mücadele etmenin ve birlik olmanın önemine dikkat çeker.

Birçok konuşmasında birlik ve beraberliğin önemine değinen Âkif, Beyazıt Kürsüsünden cemaate hitaben Saf suresinin 4. ayetine (Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.) yer vererek düşman karşısında yekvücut olmanın gerekliliğine işaret eder. Ona göre “Allah o kullarından razı olur, o kullarını sever ki dediklerini fiilen yaparlar; işi sözde bırakmazlar; sonra, onun sebîl-i ilâhîsinde cihat ederler. Hem nasıl cihat ederler? Hasımın karşısında bütün eczâsı yekdiğerine perçin edilmiş yekpâre bir bina gibi dururlar da öyle merdane cihat ederler.” (Ersoy, 1990: 190)

Yekpare bir bina gibi merdane bir cihadın gerekliliğinden dem vuran Âkif’in Zağanos Paşa Cami-i Şerifinde yaptığı konuşmaya bakıldığında şehitliğe ilişkin düşünceleri daha iyi anlaşılır. Zira Âkif’e göre memleketin kurtarılması için verilen mücadele sadece düşman güçlerini mağlup etmeye dönük bir mücadele değildir. Bu, aynı zamanda din, Kur’an, ezan, vatan, bağımsızlık, namus ve şeref müdafaasıdır. Bu nedenle “cemaat içinde herkesin uhdesine düşen bir vazife-i vataniye, bir fariza-i diniye vardır ki onu ifâda zerre kadar ihmal göstermek caiz değildir. Bu hususta hiçbir fert kenara çekilerek seyirci kalmaz. Çünkü düşman kapılarımıza kadar dayanmış, onu kırıp içeri girmek, harîm-i namus ve şerefimizi çiğnemek istiyor. Bu namert taarruza karşı koymak kadın erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyariler fert için farz-ı ayn olduğu bir lâhza hatırdan çıkarılmamalıdır. Bugün herkes vüs’unu sarf ile mükelleftir.” (Ersoy, 1990: 255)

Âkif bu konuşmasında din ve vatan yolunda mücadele etmeyi ve gerekirse bu uğurda canını vermeyi kadın erkek, genç yaşlı demeden milletin bütün fertlerine dini bir farz olarak nitelemiştir. Ona göre bütün Müslümanlar selâmetlerini, necatlarını yıllardan beri müştak oldukları istiklâllerini bütün âlem-i İslâm’da pek büyük mevki pek büyük itibarı olan Türk milletinden beklemişlerdir. Bütün Müslümanlar bilirler ki maazallah Saltanat-ı Osmanîye’nin, Hilâfet-i İslâmîye’nin devrilmesi bütün cihan-ı imanı sarsacaktır. Bütün Müslüman yurtlarını en müthiş zelzelelere tutulmuş gibi hasara uğratacaktır.

Âkif, Mondros Mütarekesini müteakip Mısır’da, Hindistan’da, Irak’ta, Suriye’de ortaya çıkan ihtilâlleri, isyanları, kıyımları işaret ederek Türk milletinin tamamen mağlup olup işgal altına alınması bir yana tökezlemesinin bile İslâm âlemine çok büyük etkilerinin olduğuna inanır. Bu nedenle Âkif’e göre durmanın veya düşünmenin zamanı çoktan geçmiştir. Namus-ı İslâm’ı muhafaza etmek için herkes elinden gelen fedakârlığı yapmalıdır. “Çünkü biz maazallah hakk-ı hayatımızı gaip ettiğimiz gün mahkûmiyet felâketine düşeriz ki bizi tahakkümleri altına alanların nazarında behâimden farkımız kalmaz. Hayvan gibi bizi kendi hesaplarına işletirler, sırtımızdan menfaatlerini te’min ederler. Dünyanın yedi iklim dört köşesinden sürü sürü, ordu ordu getirilmiş renk renk mahkûm milletlerin ne halde bulduklarını gözümüzle gördük. Maazallah sonra biz de onlar gibi oluruz. Biz sığırlarımızı, beygirlerimizi nasıl kullanıyorsak onlar da bizi öyle kullanırlar.” (Ersoy, 1990: 245)

Görüldüğü üzere Mehmet Âkif, vatanın ve milletin içinde bulunduğu şartları dikkate alarak bu uğurda mücadele etmeyi, gerekirse bu mücadeleyi canıyla ödemeyi elzem görmektedir. Âkif'in sohbet ve hutbelerinde şehitlik kavramına bakışını gösteren yukarıdaki ifadelerinden sonra söz konusu kavramın onun şiirlerindeki yansımalarına geçilebilir.

ŞİİRLERDE ŞEHADET ANLAYIŞI

Mehmet Âkif'in vatan ve millet sevdalısı bir şair; İslam'ı referans alan, içinde yaşadığı olaylara kayıtsız kalmayan bir düşünce ve eylem insanı olduğumuzu düşündüğümüzde “şehit, şehitlik, şehadet” gibi kavramları işlemesi kadar doğal bir sonuç olamaz. Şiirlere genel itibariyle bakıldığında da onun birçok manzumesinde bu konuyu ele aldığı, şehitleri yücelttiği, mısralarıyla adeta onlara hayat verdiği görülmektedir. Bu hususta özellikle zikredilmesi gereken *Safahat*'ın üçüncü kitabını oluşturan “Hakkın Sesleri” ve altıncı kitabını oluşturan Âsım bölümleridir. Âsım'da yer alan “Çanakkale Şehitlerine” şiiri ise bu hususta zikredilmesi gereken müstesna bir örnektir. Balkan Harbi'ni konu alan “Hakkın Sesleri”nin cepheden haber verme hissiyatını uyandırdığından savaşı aktüel canlılığı içinde yansıttığı söylenebilir. 10 şiirden oluşan “Hakkın Sesleri”, Âkif'in sekiz ayet ve bir hadisin manzum tefsirini yaptığı yorumlarıyla dikkat çeker.

1912-1913 yılları arasında cereyan eden Balkan Harbi'nde, binlerce Müslüman şehit olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığının sona ermesine sebep olan bu savaşa ve savaşın yarattığı infiale kayıtsız kalmayan Âkif, “Hakkın Sesleri” şiirinde bunun sebepleri üzerinde durur, müsebbiplerini tenkit eder, halkın da acizlikten silkinerek harekete geçmesini salık verir.

“Hakkın Sesleri”, Âkif'in diğer mısralarına ilham verecek bir ayetle başlar. Âl-i İmran suresinin 26. Ayetinde Allah şöyle buyurur:

“Ya Muhammet, de ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Sen mülkü dilediğinin elinden alırsın. Sen dilediğini aziz edersin; sen dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir, sen şüphe yok ki her şeye kadırsın.” (*Safahat*, “Hakkın Sesleri”, 197).

Diyanet'e göre “mülk” kelimesi tefsirlerde; “Peygamberlik, kudret, yönetme gücü, zafer, egemenlik, ilim, servet, itibar, akıl, sağlık gibi her türlü maddî ve manevî imkân” şeklinde geçmektedir³. Mehmet Âkif şiirine, Allah'ın kudreti karşısında bir türlü akıllanmayan insanoğlunun acizliğini ve mülkün sahibinin yalnızca Allah olduğunu hatırlatarak başlar:

*İlahi emrinin avare bir mahkûmudur âlem
Meşiyet sende, her şey sende... Hiçbir şey değil adem!
Fakat hâlâ vücut ispat eder, kendince, hey sersem!
Bugün üç beş karış toprakta varlıktan vururken dem;
Yarın, toprak kesilmiş varlığından fişkirir matem.*

³ Bk. <https://kuran.diyadinet.gov.tr/tefsir/%C3%821-i-%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/319/26-ayet-tefsiri>

*İlahî, 'Malike'l-Mülk'üm' diyorsun... Doğru, âmennâ.
Hakiki bir tasarruf var mıdır insan için? Asla!
Eğer almışsa bir millet, edip bir mülkü istila;
Eğer vermişse bir millet bütün bir mülkü bîperva
Alan sensin, veren sensin, senin hükmündedir dünya.*

(Safahat, "Hakkın Sesleri", 197)

Âkif, şiirin devamında seslenmeye devam eder. Allah isterse en asil bir kavmi alçaltır ve dilerse en rezil bir kişiyi yüceltir. Her şey onun takdirindedir. Diğer taraftan mevcut tabloya dikkat çeken Âkif'in insanlığın öldüğüne, adaletin yok olduğuna dair sitemi de yer almaktadır:

*Şu sessiz kubbenin altında insandan eser yokmuş
Diyorduk 'bir buçuk milyar!' Meğer tek bir nefer yokmuş!
Bu hissiz toprağın üstünde mazlumîne yer yokmuş!
Adalet şöyle dursun, böyle bir şeyden haber yokmuş!
Bütün boşlukmuş insanlık! Ne istersen, meğer yokmuş!"*

(Safahat, "Hakkın Sesleri", 198)

Mehmet Âkif Ersoy'un, Osmanlı Devleti'nin en zor dönemine dair kanaati oldukça düşündürücüdür. Acımasızca yapılan savaşlar, her şeyiyle insanlığı ve adaleti yok etmiştir. Mazlumlara dünyada yer yoktur artık. Bu karamsar bakış açısının sebebi ise esasında altı yüz bin Müslümanın topyekûn katledilmesidir:

*İlahî, altı yüz bin Müslüman birden boğazlandı...
Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı!
Ne ma'sûm ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
Ne bîkes hânümanlar işte, yangın verdiler, yandı!
Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı!
...
İlâhî, şer' -i ma'sûmun şu topraklardı son yurdu...
Nasıl te'yîd-i kahrın en rezil akvâma vurdurdu?
Evet, milletlerin en kahbesinden, üç leîm ordu,⁴
Gelip tâ sinemizden vurdu, seyret hem, nasıl vurdu:
Ki istikbal için çarpan yürekler ansızın durdu!*

(Safahat, "Hakkın Sesleri", s. 198-199)

⁴ Üç alçak, aşağılık ordu: Bulgar, Yunan ve Sırp orduları.

Şiirin ilk mısralarında Allah'ın hükmüne yapılan vurgudan sonra savaşla ilgili tasvirler ortaya konmaktadır. 600 bin Müslümanın boğazlanması, kanın sel gibi akması, namusun ayaklar altına alınması, ihtiyarların süngüler altında can vermesi, evlerin yakılması, bedenlerin küllenmesi; savaşın acımasızlığını, yakıcılığını, yıkıcılığını bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Savaşta yenilgiler baş gösterince hürriyetin hayırlı sabahı kapkaranlık olur, gayret söner, yiğitlik elden gider, kuvvetliler aciz olur. Sancağın baş aşağı dönmesi dehşet yaratır. Ezanlar susar, çanlar ufukları inletir. Zaman artık Haç'ın istila ve sömürge devridir. Bu vahşet ve zulüm karşısında Allah'a yakaran şair, bu toprakların masum İslam'ın son yurdu olduğundan, en rezil milletlerin ayakları altında nasıl çiğnendiğinden dem vurmaktadır. Üç aşağılık olarak betimlediği Bulgar, Yunan ve Sırp orduları, milleti sinesinden vurur, gelecek için çarpan yürekler ansızın durur. Bu vaziyette Allah'a isyan edercesine serzenişte bulunan şair, söylediklerinden hemen rücu eder, Necm suresinde geçen “Leyse li'l-insani illa ma-se'a (İnsan için kendi emeğinden başka bir şey yok)” (Safahat, 199) ayetinden hareketle devamlı çalışarak adaletsizliği ortadan kaldırmak için gayret sarf etmesi gerektiğinin farkına varır.

“Hakkın Sesleri” şiirinin ikinci bölümünde Müslümanlara yapılan zulümler daha ayrıntılı olarak tasvir edilmektedir. Dipçik altında ezilmiş kafalar, süngülenmiş bedenler, vücudundan ayrılmış sayısız başlar, beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat ve kesik gövdelere ait binlerce insan uzvu hep medeniyet adı verilen vahşetin vardığı son noktadır:

Ah! Karşımda vatan nâmına bir kabristan
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?
Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,
Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!
Bu ne hicrân-ı müebbet bu ne hüsrân-ı mübîn ...
Ezilir rûh-i semâ, parçalanır kalb-i zemîn!
Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
“Medeniyet” denilen vahşete lâ'netler eder,
Nice yekpare kesilmiş de sırtmış dişler!
Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!
Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat;
Sonra, nâmûsuna kurbân edilen bunca hayat!

*Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
 Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!
 Teki binlerce kesik gövdeye ait kümeler.
 Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!
 Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,
 Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!
 İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,
 Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!
 Müslümanlıkları bîçârelerin öyle büyük
 Bir cinâyet ki: Cezâlar ona nisbetle küçük!*

(Safahat, “Hakkın Sesleri”, s. 201-202)

Savaş sonrası Balkan topraklarının –özellikle Arnavutluk’un- elden gitmesi Âkif’i derinden üzer. Ancak onu ayrıca yaralayan bu topraklarda geleceğe dair yapılacak olan ırkçı tasarruflardır:

*Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti ...
 Öyle bir gitti ki hem: Bir daha gelmez ebedî!
 Ne olurdu bunu kalkıp da göreydin acaba?
 “Meşhed”in beynine haç saplanacak mıydı baba!
 Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
 Hırvat’ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
 Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
 Yer yarılmış, yere geçmiş, şühedâ türbeleri!*

(Safahat, “Hakkın Sesleri”, s. 204)

Mehmet Âkif Ersoy, dedelerinin sahip olduğu toprakların elden gittiğini samimi bir üslupla anlattıktan sonra bugün de geçerliliğini koruyan tarihi bir tespit yapar. Hakikaten onun da vurguladığı gibi söz konusu topraklar ebedi olarak bizden kopartılmıştır. Ve geleceğe dair büyük bir endişede olduğunu vurgulayarak sorularını peş peşe sıralar. Acaba şehitlerimizin kabrine haç dikilecek midir? Acaba mescitlerimiz ahıra dönüştürülecek midir? Bu mescitlerimizde Hırvat askerleri hora tepecek midir?

Bu endişeli sorulardan sonra Âkif, âdeta dua edercesine büyük bir temennide bulunur. Bu temenni şüheda türbelerinin varlığıyla ilgili bir istektir. Âkif, tüm bu olanlara karşın düşman eline geçen topraklarda büyük bir değer ve nişan olarak gördüğü şüheda türbelerinin yaşamasını arzu eder. Mescitlerin ahıra çevrileceğinden endişe duyan Âkif'in türbelerin yaşamasını arzu etmesi oldukça manidardır. Çünkü bu türbelerde Türk milletinin derin izleri vardır. Yıldırım Bayezid'in, Şehit Sultan Murad-ı Hüdavendigâr'ın Kosova'da bıraktığı izlerin silinmesi, şehitliklerde Sırbistan bayrağının dalgalanması onu derinden üzmektedir:

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova ...

Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefâsız Kosova!

Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?

Hani sînende yarıp geçtiği yol “Yıldırım”ın?

Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?

Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün? Nerde o iyd?

Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını;

Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?

...

Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,

Silecek miydi en alçak neferin çizmesini?

Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini?

Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,

Neye indirmede, kim çıktı bu halkın önüne?

(Safahat, “Hakkın Sesleri”, s. 204)

Mehmet Âkif, “Hakkın Sesleri” şiirinin sonraki bölümlerinde Müslümanların içinde buldukları acizlikten silkinerek harekete geçmelerini, ümitli olmalarını, gayret sarf etmelerini telkin eder. “Sahipsiz olan memleketin batması haktır / Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.” (Safahat, 208) reçetesiyle kurtuluş çaresini gösterir.

“Süleymaniye Kürsüsü” kitabında yer alan aşağıdaki mısralar Âkif'in vatan topraklarına dair endişelerini yansıtır. Şehitlerin kanıyla sulanan bu yurda sahip çıkmayanları “nesl-i sefil” diyerek yeren Âkif, böyle bir kuşağın yer üstünde alçak, yer altında ise rezil olduklarını addeder. Üstelik vatan elden gitti mi bu mirasyedi nesil için başka bir vatanın olmayacağını, gidecekleri her kapıdan kovulacaklarını da bildirmektedir.

Öyle meşbû'-i şehâdet ki bu öksüz toprak;
 Oh, bir sıkısa adam otları, kan fıskırarak!
 Böyle bir yurdu elinden çıkaran nesl-i sefil,
 Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezil!
 Hem vatan gitti mi, yoktur size bir başka vatan;
 Çünkü, mîrasyedi sâil kovulur her kapıdan!

(Safahat, “Süleymaniye Kürsüsünde”, s. 185)

“Fatih Kürsüsü” kitabının “Vaiz Kürsüde” şiirinde halka seslenen vaizin ağzından, özgür olanın esarete tahammül edemeyeceğini, semada bile olsa vatan uğrunda ölmeye gideceğini vurgulayarak yeri geldiğinde vatan uğruna şehit olmak gerektiğini şu mısralarla dile getirir:

Fakat, sen öyle değilsin; senin yanar ciğerin:
 “Vatan!” deyip öleceksin semâda olsa yerin.
 Nasıl tahammül eder hür olan esâretine?
 Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felâketine!

(Safahat, “Fatih Kürsüsünde”, s. 268)

Âkif için ölümlerin en kahramanca olanı şehitliktir. Yine “Vaiz Kürsüde” manzumesinde yer alan aşağıdaki mısralarda Âkif, şehitlerin en yüce makam olan Lâhût Âlemine⁵ eriştiklerini vurgular.

Siz, ey başındaki destârı etmeyip de fedâ,
 Onunla âlem-i lâhûta yükselen şühedâ!
 Ne mutlu sizlere: Dünyada çok ölüm gördüm;
 Tahattur etmiyorum böyle kahraman bir ölüm.

(Safahat, “Fatih Kürsüsünde”, s. 279)

⁵ “Ulûhiyet, ilahî âlem, yüce âlem” anlamlarına gelen Lahut Âlemi; tasavvufa göre bilinmeyen manevi âlemdir. Bk. Prof. Dr. Mertol Tulum, *Sinan Paşa, Yakarışlar* Kitabı (Tazarru’name), Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, 650 s.

“Hâtıralar” kitabının birinci şiirinde Allah’ın dinini yeryüzüne hâkim kılmak için şehadet şerbetini içen ecdadın evlatları da bu uğurda canını vermeye hazırdır.

Ecdâdımızın kanları seller gibi akmış...

Maksadları dîninle beraber yaşamakmış.

Evlâdı da kurbân olacakmış bu uğurda...

...

Artık gidiyor: Hakk’a varan bir yolu tutmuş,

Allâh’a bakan gözleri dünyayı unutmuş.

...

Gökten ona “Yüksel!” diyen ecdâd-ı şehidi!

Artık o da yükseldi, fakat yerde ümîdi:

Bir böyle şehîdin ki mükâfâtı zaferdir,

Vermezsen, İlâhî, dökülen hûnu hederdir!

(Safahat, “Hâtıralar”, s. 288-289)

Hakk yolu tutan bu şehitlerin mükâfâtı elbette ki zaferdir. Şehit ecdadıyla aynı kaderi paylaşan bu Hakk sevdalıları dünyalık peşinde değil, atalarının sesine kulak vererek Hakk’ı tesis için kanlarını dökmüşlerdir. “Hâtıralar” kitabının “Berlin Hatıraları” manzumesinde yer alan aşağıdaki mısralarda ise vatan uğruna canını feda ettiren duygunun “vatan” hissiyatı olduğunu, bu uğurda şehit olanların heder değil, vatan fedaisi olduklarını bildirmektedir:

Düşün, neden bu çocuk yaktı gitti annesini?

Evet, yaşatmak için ümmehâtın akdesini,

“Fedâ-yı cân edeceksin!” demiş “vatan” hissi...

Demek: Heder değil oğlun, vatan fedâîsi.

Bilir misin ne kadar anne var bugün, yasta,

Tunus’ta, sonra Cezayir’de, sonra Kafkas’ta?

(Safahat, “Hâtıralar”, s. 317)

Yine aynı şiirde yer alan şu dizelerde savaşa giden son nefer şehit olana kadar bu haklı mücadelenin devam edeceğini, asla bu yoldan dönüş olmayacağını, imanla atan sinelerin galip geleceğine olan inancı tamdır.

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmûsun?

Meğerki harbe giren son nefer şehit olsun.

(Safahat, “Hâtıralar”, s. 329)

Aynı şiirin devamındaki mısralarda Türk’ün, Kürt’ün, Laz’ın, Çerkez’in, Arap’ın sinesinde aynı imanı, aynı gayeyi, aynı sevinci, aynı acıyı taşıdığını dile getiren şair, bu iman bu yüreklerde attığı müddetçe dünya yıkılsa bu cephenin sarsılmayacağını kararlılıkla vurgular:

Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;

Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdan bir;

Değil mi cenge koşan Çerkes’in, Lâz’in, Türk’ün,

Arab’la, Kürd ile bâkîdir ittihâdı bugün;

Değil mi sînede birdir vuran yürek ... Yılmaz!

Cihan yıkılsa, emîn ol, bu cebhe sarsılmaz!

(Safahat, “Hâtıralar”, s. 330)

Şehide ve şehitliğe büyük değer veren Âkîf’in şehitlik anlayışı sadece cihat eden veya vatan savunmasını canı pahasına koruyanlarla sınırlı değildir. “Âsım”da yer alan aşağıdaki mısralarda Âkîf, haksızlığa karşı gelenlerin durumunu da çok farklı bir şekilde şehitlikle bir arada ifade etmektedir:

Bir adam dursa da bir zâlim imâmın yüzüne,

Adli emretse, bu zâlim de onun hak sözüne,

İnkıyâd eyliyecek yerde tutup kıysa ona,

O mücahit yazılır ta şühedânın başına.

Hamza’dan sonra gelen şanlı şehit ancak odur.

Hak için can verenin pâyesi elbet bu olur.

Hakkı bir zâlime ihtâr, o ne şâhâne cihat!

“En büyüktür” dedi Peygamber-i pâkîze-nihâd.

(Safahat, “Âsım”, s. 404-405)

Mehmet Âkif, haksızlığa ve zulme sessiz kalmayıp bunu zalimin hatta zalim bir imamın yüzüne karşı dile getirdiği için canından olanları da şehit mesabesinde görür. Hatta adaleti tesis etmek uğruna canını verenin, Hz. Hamza'dan sonra gelen şanlı şehit olarak tavsif eden Âkif, Peygamberin en büyük cihat olarak zalim hükümdara hak sözü söylemeyi buyurduğunu da vurgular. Böylelikle hakkı tesis etmek uğruna ölmenin payesi olsa olsa şehitliktir.

“Âsım”da yer alan aşağıdaki mısralarda ise vatan uğruna katlanılan sıkıntılar dile getirilmektedir. Vatan için geçmişte bunca hakarete, zillete katlanmamış olunsaydı bugün memleketin varlığından söz edilemeyeceğini ifade etmektedir.

*Tepeden tırnağa her gün donanıp sırsıklam,
Hani, yuttuksa o tükürükleri, faslam faslam,
Vatan uğruna efendim, vatan uğruna bütün.
Biz o zilletlere katlanmamış olsaydık dün,
Memleket yoktu bugün, yoktu, iyâzen-billâh...*

(Safahat, “Âsım”, s. 408)

Mehmet Âkif Ersoy'un şehit ve şehitlik kavramlarıyla ilgili en anlamlı şiiri elbette ‘Çanakkale Şehitleri’ne adlı destanıdır. Bu şiir, hem hitap açısından hem de içerdiği anlam açısından bizzat üzerinde durulması gereken en önemli örneklerden biridir. Bu vesile ile bu şiiri bir bütün olarak olmasa bile bazı önemli hususiyetleriyle birlikte ele almak, Mehmet Âkif'in şehide ve şehitliğe verdiği anlamları tamamlamak açısından oldukça önemlidir.

“Çanakkale Şehitlerine”, Türk şiirinin en lirik destanlarından biridir. Türk edebiyatında pek az şiir bu destan kadar gerçekçi, coşkulu, samimi ve içten yazılmıştır⁶. Şiir, bir sohbet edasıyla başlar:

*Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,
-Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya.
Ne hayâsızca tehaşşüd ki ufuklar kapalı!
Nerde -gösterdiği vahşetle «bu: bir Avrupalı!»
Dedirir- yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahbesi, yahud kafesi!*

(Safahat, “Âsım”, s. 410)

⁶ Bu bölümün hazırlanmasında şu eserden yararlanılmıştır: Tahir Fatih Andı-Zeki Taştan, *El Ele Gönül Gönüle*, Hat Yayınevi, İstanbul, 2018, 140 s.

Çanakkale, dünya tarihinde eşine az rastlanır bir muharebedir. Karşımızda tek bir ordu değil; şairin dediği gibi ordular vardır. Âdeta tüm dünya bir araya gelmiş, İslam'ın bu son kalesini yerle bir etmek istemektedir. Devasa düşman birliği, Balkan Savaşları'nda yenilgiye uğrayan Türk ordusuna son darbeyi vurmak için Boğaz'a (Çanakkale) yüklenmiştir. "Ufacık bir kara" parçası, birçok donanmayla kuşatılmıştır. Amaç, stratejik açıdan önemli olan Çanakkale Boğazı ve Gelibolu Yarımadası'ndan yol bularak Marmara'ya, oradan da İstanbul'a geçmek ve bu vesileyle İslam'ın son güçlü kalesini ortadan kaldırmaktır. Şair, düşmanın kalabalıklığını "ufuklar kapalı" sözüyle de veciz bir şekilde ifade eder. Gemilerin sayıca çokluğu ufukların görünmesini engelleyecek bir şekilde kapatmış, düşman âdeta leş yiyen akbalar gibi Boğaz'a üşüşmüştür.

Çanakkale Zaferi'nin en dikkat çekici yanlarından biri düşman kuvvetlerindeki kompozisyonudur. İtilaf Devletleri'nin öncüleri İngilizler ve Fransızlardı. Fakat öylesine karışık bir ordu oluşturulmuştu ki Afrikalılar, Hintliler, Rumlar, Yahudiler, İskoçlar, Yeni Zelandalılar, Kuzey Afrika Arapları, Anzaklar, İrlandalılar gibi dünyanın âdeta tüm milletleri bir araya getirilmişti. İçlerinde Hristiyan da vardı Müslüman da. Mehmet Âkif, bu gerçekten hareketle savaşın büyüklüğünü ve vahametini, eski ve yeni dünyadaki bütün kavimlerin buluşarak hep birlikte Çanakkale'ye saldırmalarıyla vurgular:

*Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvam-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi, tufan gibi, mahşer mahşer.
Yedi iklimi cihanın duruyor karşına da,
Ostralya 'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;
Sade bir hadise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani, tâ'ûna da züldür bu rezil istilâ!*

(Safahat, "Âsım", s. 410)

Dünyanın yedi ülkesi (İtilaf Devletleri: İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Romanya, Yunanistan, Japonya) Türk milletinin karşısına devasa bir ordu çıkarmıştır. Kum gibi kaynayan bu kalabalık, kıyameti andırmaktadır. Mesafesi birbirine oldukça uzak olan devletler bile ufacık bir kara parçası için bir araya gelmişlerdir. Kanada ve Avustralya arasında binlerce kilometrelik mesafe vardır ve dünyanın dört bir tarafından gelen savaşçıların yüzleri, dilleri, dinleri, renkleri birbirlerinden farklıdır. Tüm uzak mesafe ve farklılıklara rağmen bu insanları denkleştiren ve birbirlerine yakınlaştıran tek bir husus ise onların Çanakkale'de yaptıkları vahşetlerdir. Dünyanın dört bir yanından gelen; birbirlerini tanımayan; kandırılmış, sömürge amaçlarına hizmet eden; renkleri, dilleri, dinleri birbirlerinden farklı olan yüz binlerce asker, Çanakkale'de vahşet yapmak hususunda birleşmişlerdir.

Şair bu istilayı taun hastalığıyla da karşılaştırarak zulmün büyüklüğünü daha da etkileyici bir şekilde ortaya koyar. Bir çeşit veba olan taun, tarih boyunca milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuş bulaşıcı ve oldukça tehlikeli bir hastalıktır. Bir tür istila gibi bulaştığı yerlerde kitlesel ölümlere sebep olmuştur. Şair de Çanakkale'deki istilayla vebanın bulaşıcı özelliği arasında bir bağ kurarak vahşi düşman karşısında taun hastalığının daha masum kaldığını ifade eder.

Mehmet Âkif'in "Çanakkale Şehitleri"nde en çok üzerinde durduğu, düşmanın sayı ve donanım olarak üstünlükleri ve bu gücü kullanarak onların vahşette ulaştıkları rezil durumlarıdır. Birçok devlet ve millet bir araya gelmiş ve bir zamanlar İstanbul'u fethederek Avrupa'nın içlerine kadar yayılan Türklerden âdeta intikam almak için tüm güçleriyle Çanakkale'ye yüklenmektedir. Çanakkale'yi âdeta bir tatbikat yeri gibi gören düşman birlikleri, en son teknoloji ürünü savaş araçlarıyla ufacık bir kara parçasını yakıp yıkmak için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır:

*Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam,
Atılan her lâğamın yaktığı: Yüzlerce adam.*

*Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vâdilere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmerd eller,
Yıldırım yayılımı tûfanlar, alevden seller.
Veriyor yangını, durmuş da açık sînelere,
Sürü hâlinde gezerken sayısız tayyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehdîde güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'â mı göğsündeki kat kat îman?
Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sis-i İlâhî o metîn istihkâm.*

(Safahat, "Âsım", s. 411)

Düşman tarafından kullanılan savaş aletleri korkunç ve ürkütücüdür. Her biri bir ülkeyi yerle bir edecek derecede etkilidir. Bu aletler ve vahşet, savaşın şiddetini o kadar büyütür ki saldırılar şimşeklerin ufukları parçalaması gibi gökyüzünde ateşten bir manzaraya dönüşür. Toprak, atılan bombalardan dolayı, deprem oluyormuşçasına derinden sarsılır.

Çanakkale Muharebelerinde dikkat çekici taktiklerden biri de siper hatları ve lağım savaşlarıdır. Bazı bölgelerde siper hatları o kadar önem kazanır ki düşman ilerleyemez. İlerleme sağlanamayınca da eskiden savaşlarda kullanılan lağım yöntemine başvurulur.

Yerin altından düşman siperlerine kadar tünel kazılıp burada patlatılan bombalarla siperler yok edilmeye çalışılır. Çanakkale Muharebeleri'nin yapıldığı Kırmızı Sırt bölgesinde bu tünellerden birkaçı günümüze kadar gelmiştir. Mehmet Âkif, savaşın bu önemli ayrıntılarını da gözden kaçırmaz. Vatan uğruna şehit olanları farklı şekillerde resmetmeye başlar. Sipere atılan bombaların yoğunluğunu şimşeklere benzetir.

O kadar yoğun bir saldırı olur ki bombalar her siperin arasından inerek aslan Mehmetçiklerin göğsünde söner. Yerin altında Cehennem gibi binlerce lağım kazıldığını söyleyen şair, atılan ateşlerden yüzlerce kişinin yandığına vurgu yapar.

Düşman birlikleri Mehmetçikleri yok etmek için teknolojik aletleri acımasızca kullanmaktadır. Göğüs göğse çarpışmaktan kaçan düşman, aslan Mehmetçiğin göğsünde uzaktan bombalar patlatmaktadır. Gökyüzündeki uçaklar, Mehmetçiğin üzerine ölüm indirmekte ve atılan bombalardan ve lağımlardan yerin üstüne şehitler püskürmektedir. Bu, o kadar acımasız ve vahşi saldırıdır ki savrulan insan parçaları korkunç bir tipteye dönüşmekte; kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak vadilere sağanak sağanak yağmaktadır.

Çanakkale Muharebeleri devam ederken Âkif, Berlin'dedir. Binbaşı Ömer Lütfi Bey'le sürekli Çanakkale üzerine sohbet eder, zafer için beraber gözyaşı dökerler. Her iki dost, Çanakkale hakkında dertlenirken Âkif, savaşın askerî ve teknik boyutunu merak eder. Ömer Lütfü; "*Allah bilir ama vaziyet tehlikelidir. Askerlik noktasından düşündüğümüzde ümit yok. Ancak fen kaidelerinin haricinde, fevkalbeşer (olağanüstü) bir şey olmalı ki dayanabilsin* (Okay; 1990, 170) diye cevap verir. Âkif bu cevaba çok üzülse de asla ümitsiz değildir. Hatta Çanakkale Zaferi, Mehmet Âkif'in geleceğe ümitli bakması nedeniyle de oldukça önemlidir. Cihan yıkılsa da bu cephenin sarsılmayacağından emin olan şair, Çanakkale'de buna şahit olmuştur. Şiirde, düşmanın teknolojik üstünlüğünü, acımasız saldırısını tüm ayrıntısıyla tasvir eden şair, inandığı gerçeğe iman ederek şu sonuca varır:

Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!

(*Safahat*, "Âsım", s. 411)

Şiirin geneline yayılan maddiyatla maneviyat çatışmasında sona gelinmiştir. Düşman, teknik gücüne güvenerek savaşı kazanacağından emindir fakat *insan* ve *iman* faktörünü dikkate almamıştır. Yüzyıllardır zaferden zafere koşan ve İslam sancağını şerefle dalgalandıran Türk ordusundaki iman ve inancı küçümsemiştir. Donanmalarıyla, tayyareleriyle, top ve tüfekleriyle kalabalık bir şekilde saldıran düşman birliği, Mehmetçiğin göğsünde siper ettiği imanı yıkamamıştır. Çünkü Türk ordusundaki iman gücü, topla tüfekte yıkılacak sıradan bir kale değildir. Allah'ın rahmetiyle kuşattığı bu kale (kalp), çelik siperlere bile ihtiyaç duymaz. Bu sağlam iman ve azim var oldukça da hiçbir kuvvet bize boyun eğdiremez. İnsan yapımı eserler, teknik anlamda üstünlük sağlasa da bunlar insandaki azim ve iradeyi asla ele geçiremez. İslam inancına göre de kalp Allah'ın evidir. Bu, insan için başlı başına büyük bir sorumluluktur. Ancak Allah, her insana bu güzelliği bağışlamaz. Çanakkale'de ise bunu Mehmetçiğe hediye eder. Onun kalbini ve göğsünü rahmetiyle kuşatır. Fakat ona bu rahmeti bağışlarken daha büyük bir sorumluluk yükler:

O benim sun'-i bedî'im, onu çiğnetme!

(*Safahat*, "Âsım", s. 411)

Allah, en güzel eserini Mehmetçiğe bağışlarken emanetine sahip çıkmasını da emreder. Bu büyük sorumluluk, bir yönüyle Türk ordusuna duyulan güvendir. Asırlardır İslam sancağını şanla şerefle dalgalandıran Türk ordusu, Müslümanların yüz akıdır. Yahya Kemal'in dizelerinde ifade bulduğu gibi⁷, kendisini Allah yolunda feda eden bir orduya tüm kalbiyle inanan Mehmet Âkif, haklı olduğunu zaferle birlikte görecektir.

Kalabalık olmanın ve teknolojik üstünlüğün verdiği dayanılmaz güçle sarhoş olan düşman birlikleri, yedikleri Osmanlı tokadıyla kendilerine gelemmez. Üç günde geçeceklerine inandıkları Boğaz'ı bir türlü aşamayan ve kısa sürede kazanmaya odaklandıkları savaştan bir türlü galip gelemeyen düşman kuvvetleri, Türk ordusunu alt etmek için bir yıldan fazla mücadele vermek zorunda kalır ve üstelik büyük yenilgiyle terk ederler bu toprakları. Savaş sonrasında pek çok kez dile getirildiği gibi tüm düşman kuvvetleri, Türk askerinin ne kadar yaman bir savaşçı olduğunu ancak dövüştükten sonra anlamışlar ve onları küçümsedikleri için büyük pişmanlık yaşamışlardır. Çanakkale'deki harbin büyüklüğü, düşman gücü ve çatışmaların anlatıldığı şiirde sıra artık zaferin sahiplerindedir. Şiirde doğaya ait unsurları sıkça kullanan şair; dağları ve taşları da şehitlerin gövdesine benzetir. Bu, ayrıca Çanakkale'de şehit olan askerlerimizin çokluğu hususunda önemli bir benzetmedir.

Mehmet Âkif, İslam ordusunun cesaretine, savaşçı yönüne, azim ve kararlılığına, irade, inanç ve iman gücüne gönülden inanmıştır. Şiirde bu konuları sürekli işlemiştir. Üzerinde durduğu diğer bir husus da Türk ordusunun düşman karşısında asla boyun eğmeyeceği gerçeğidir. Çanakkale'de 250 bin Mehmetçiğin bu uğurda şehit olması da zaten bunun en açık kanıtıdır. Eğer Türk milleti esareti kabul etseydi dağlar, taşlar şehitlerin gövdesine benzer miydi? Bu destan, Allah'a duyulan büyük bir iman ve inancın sonucudur. Türk askeri, Allah'a sonsuz bir kabullenişle iman ettiği için ölmekten asla korkmamıştır. Çünkü bir Müslüman için savaşta ölüm, şehadet şerbetini içerek Allah'a, Peygambere ve sevdiklerine kavuşmaktır. Bu inanç ve irade sayesinde Türk ordusu muzaffer olmuş ve namusunu korumuştur. Bağımsızlıktan ödün vermeyen bu millet, ancak ve ancak Allah'a boyun eğer. Şair de bunu; *O rükû olmazsa dünyada eğilmez başlar* mısrasıyla veciz bir şekilde ifade eder. Türk milleti, sadece Allah'ın huzurunda boyun eğer ve sadece O'na kulluk eder.

Mehmet Âkif; *Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor / Bir hilâl uğruna, ya Rab, ne güneşler battıyor!* mısralarıyla da şehitlik makamına vurgu yapmıştır. Yedisinden yetmişine binlerce insan bu savaşta görev almış ve şehadet uğruna vatanını korumuştur. Hilâl, aynı zamanda hem bağımsızlığımızın sembolüdür hem de İslam'ı temsil eder. Hatta Âkif'in bu kelimeye; Allah, peygamber, din, vatan, millet sevgisi gibi pek çok anlam yüklediğini ve Mehmetçiğin de bu değerler için şehadet şerbetini içtiklerini söyleyebiliriz. Ve asıl önemlisi, bu hilal uğruna batan güneştir. Bu kadar kıymetli olan hilalin ortaya çıkması için güneşin batması gereklidir. Güneş ise şehitlerimizden başka bir şey değildir. Oldukça güzel bir benzetme (hüsn-i talil) yapan şair, Mehmetçiklerin bir güneş gibi şehadet şerbetini içmeleriyle Türk milleti ve İslam ümmeti için birçok anlamlar yüklediği ve kutsadığı hilalin doğuşunu özdeşleştirir.

⁷ *Şu kopan fırtına Türk ordusudur yâ Rabbî. / Senin uğruna ölen ordu budur yâ Rabbî.* Yahya Kemâl Beyatlı, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1962, s.140

*Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
«Gömelim gel seni târîhe» desem, sığmazsın.
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
Seni ancak ebediyetler eder istiâb*

(Safahat, “Âsım”, s. 412)

Türk ordusu, vatanını korumak için kendisini feda ederken “tevhit” inancını da önemser. Tevhit, Allah’ın birliğine iman etmektir. Yani Allah yolunda mücadele etmek ve savaşmaktır. Allah’ın birliğine iman eden ve bu uğurda savaşanlar da elbette ki Cennet’le müjdelenen kullardır. Mehmetçik, Çanakkale’deki destansı direnişiyle bu uğurda savaşan atalarına layık olduğunu ispat etmiştir. Şair burada *Bedr'in arslanları ancak bu kadar şanlı idi* sözüyle de Müslümanların ilk savaşlarından birine gönderme yapar. Her iki savaşta da amaç birdir. Her iki savaş da Allah yolunda verilen büyük ve anlamlı mücadelelerdir. Her iki ordu da Allah’ın birliğine iman ederek ve tevhit inancıyla muzaffer olmuşlardır.

Bedir Savaşı’nın diğer bir özelliği de şehitlik mertebesine ulaşan kahramanlar için bir ayetin indirilmiş olmasıdır. Allah, bu savaşta şehit olanları *Allah yolunda öldürülenler için ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz.*⁸ ayetiyle yüceltmiş ve onlara ‘ölü’ denmesini yasaklamıştır. Mehmet Âkif, *Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın / Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın* beytiyle hem Mehmetçimize hem de Bedir şehitlerine duyduğu hürmeti ve hayranlığını ifade eder. Çanakkale şehitlerini, Bedir şehitleri kadar kutlu ve şanlı görür. Şehitlerin diri olduklarına inandığı için mezarlıklarda yerleri olmadıklarını düşünür. Üstelik Çanakkale’de o kadar şehit verilmiştir ki birçoğu zaten defnedilememiş ve dağlar taşlar şehit gövdeleriyle dolmuştur. Bu uğurda şehit olanlar, sürekli diri oldukları için tarihe bile sığamamışlardır. Bu açıdan şehadet, aslında Sezai Karakoç’un da dediği gibi yeniden bir diriliştir (Karakoç; 1974, 23). Türk ordusu, Çanakkale’de verdiği büyük mücadeleyle yeniden dirilerek tarihleri ve çağları aşacak bir şan ve şeref elde etmiştir. Bu mücadele o kadar kutsal ve yücedir ki tarihin hiçbir dönemine sığamayacak derecede kudretlidir.

*Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyla,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla;
Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ’yı uzatsam oradan;
Sen bu âvîzenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtâbı getirsem yanına,
Türbedarın gibi tâ fecre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvîzeni lebriz etsem;
Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.*

⁸ “Bakara Süresi, 154. ayet”, *Kur’ân-ı Kerîm*, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/161/154-ayet-tefsiri>.

Mehmet Âkif, yukarıda da görüldüğü üzere şiirin sonlarına doğru şehitlerimize daha çok yer ayırır. Onları daha sık över. Özellikle İslami bazı terim ve kelimelerle şehitlerimiz arasında bağlantı kurar ve aralarında benzetmeler yapar.

Şair, «*Bu, taşındır*» diyerek Kâbe'yi diksem başına / *Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına* beytinde; ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker, bu mezar taşındır; kiblemiz Kâbe'yi başucuna diksem ve şehitlikle erdiğin yüceliğe dair ruhumun olanca ilhamını şiire dökerek o mezar taşına kazısam bile yine de bir şey yapabildiğimi söyleyemem, demektedir. Ölmedikleri Kur'an'da belirtilen ve "Peygamberlikten sonraki en yüce mertebeye ulaştıkları" hadisle ilan edilen şehitlerin izzet ve yüceliklerine dair bu övgü dolu sesleniş, ancak hayal ve sözü zorlayıcı bir perdeden söyleyiş ile mümkün olabilir ki M. Âkif, bu beytinde bunu denemiştir. Ezan susmasın, mabetler yıkılmasın ve inananlar, kıyamete kadar Kâbe'ye yönelip tekbir alarak namaza durabilsin diye kendini feda eden şehitlerimizin mezar taşı, bizzat Kâbe olsa yeridir. Yani şehide öylesine bir saygı gösterir ki onun başına tüm İslam dünyasının kiblesi yani kalbi demek olan Kâbe'yi mezar taşı olarak diker. Bu şekilde bir mantık yürüten şairin amacı, aslında Allah'ın evi olan Kâbe'yi hafife almak değil; şehidin yüceliğini ve ona olan kamaşma derecesindeki hayranlığını dile getirebilmektir. İkinci mısradaki "ruhumun vahyi" demesi ilk aşamada aşırı bir ifade gibi görülse de şairin asıl kastettiği, şehide karşı o kamaşmanın şairde uyandırdığı ilhamdan öte bir şey değildir. Bu denli uç ifadelerle övme, şiirdeki yüksek lirizmin ve M. Âkif'teki taşkın inancın gereği olarak değerlendirilmelidir.

Mehmet Âkif'in şehitlerimize olan saygı ve hayranlığı, *Sonra gök kubbeyi alsam da ridâ namıyla / Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmıyla* beytiyle devam eder. Yukarıda vurgulandığı üzere şehitlerimize mezarlıkları yeterli görmeyen şair, burada onlara örtü olarak gök kubbeyi layık görür. Gök kubbeyi bütün yıldızlarıyla şehidimizin kan sızmakta olan sandukasının üstüne örter. Çünkü yerde yatan o delikanlı aslında o kadar büyüktür ki onun naaşını ancak gökler ve yıldızlar örtebilir. Şairin şehitlerde kefen olmayacağını sezdirircesine kefen yerine 'rida' (örtü) kelimesini kullanmasındaki incelik de dikkat çekicidir. Ve gökler, olanca pırıltıları ile sırtüstü uzanmış o aziz şehide bir muhteşem türbe, bir ışıltılı sanduka olmuştur. Bir önceki beyitte Kâbe'yi bile mezar taşı olarak gören hayal gücü için gökler ve yıldızların şehit sandukasına işlemeli bir örtü sayılması, Mehmet Âkif'in şairliğine dair önemli bir değerdir ve onun şehitlere karşı büyük hürmet ve inceliğini göstermektedir.

Mehmet Âkif, dış âlemi âdeta hizmet etmeleri için şehitlerin emrine sunar. Gökyüzünü onlara örtü yaptıktan sonra rahmetin, yağmurun ve baharın müjdecisi olan nisan bulutlarını da şehidin açık türbesine tavan yapar. En parlak yedi yıldız kümesi olan Süreyya da yedi kandiliyle onu aydınlatır. Renkli ve canlı benzetmelerle dış âlem, şehidin ziyaretgâhı için seferber edilmektedir. Böylelikle şair, şehitlerimiz için bulutların, göklerin ve yıldızların malzeme olarak kullanıldıkları abidevi bir türbe inşaatına girişmiş ve görev tamamlanmıştır. Bu türbe, hiç kimseye nasip olmayacak büyüklükte ve yüceliktedir. Türbenin üzerini ruh ve rahmet sağanağı ışıklar aydınlatmaktadır. Ve şehitlerimiz İslam milleti için döktükleri kanlarına bürünmüş uzanırken şair, gece mehtabı yanlarına getirir. Dış âlemin şehide saygı için kullanılması bir üslup olarak devam eder. Olanca aydınlık, ışık, nur kavramları kan revan içindeki şehidin üstüne yansımakta ve mehtap, o aziz naaşın hizmetine verilmektedir.

Mehmet Âkif, şehitlerin türbesini büyük bir hürmet ve hayranlıkla tamamladıktan sonra bu defa ona türbedar olmak ister. Türbedarlık çok kutsal bir görevdir. Türbenin başında beklemek, bekçilik ve hizmet etmek anlamına gelir. Ancak türbedarlığın Mehmet Âkif için anlamı daha da büyüktür. O, şehitlere türbedar olmak isterken aynı zamanda onlara yakın olmak ve sohbetlerinden istifade etmek istemektedir. Çünkü türbedarların, hizmet ettikleri ulu zatlarla konuştuklarına dair İslam literatüründe birçok rivayet vardır. Şair bu görevde şehitlere o kadar büyük bir teslimiyetle bağlanmıştır ki bir türbedar olarak şehitlerin üzerindeki bütün aydınlığı şafak zamanına kadar bekletmekle yetinmeyerek onlardaki aydınlığı gün ışmasıyla tekrar parlatmak ister. Şehitlere büyük bir hayranlık ve saygı duyan şair, bu vesile ile onlara hizmet etmenin ve dost olabilmenin yollarını aramaktadır. Ancak buradaki türbedar, şairin kendisi de olmayabilir. Şehidin hizmetine koşturulan bulutlar, gökler ve yıldızların oluşturduğu ışıltılı mekân kompozisyonu da bu göreve talip olabilir. Burada okuyucunun istediği şekilde anlamasına imkân tanıyan bilinçli bir belirsizlik yaratılarak çağrışım zenginliği oluşturulur.

Mehmet Âkif'in şehitlerle ilgili en çok kullandığı sözcüklerden biri de kan / yara kelimeleridir. Yukarıda da görüldüğü üzere bu kelimelerin üst üste kullanılması; cesedin bozulmaması ve kanının kurumaması şeklinde şehitlerdeki canlılık ve olağanüstülüğe işaret olarak da değerlendirilebilir. Şair, *Tüllenlen mağribi, akşamları sarsam yarana* derken de yine şehidin hiç kurumayacak olan yarasını kızıl akşam güneşi ile sarar. Ancak tüm bu övgü ve hayranlıklara rağmen Mehmet Âkif asıl vurucu cümleyi sona saklar:

Yine bir şey yapabildim diyemem hatırana

(*Safahat*, “Âsım”, s. 412)

Şehitler için dış âlemden türbe yapan, gökleri ve yıldızları onların hizmetine sunan ve onlara övgüler dizen Mehmet Âkif, bütün bunlara rağmen onların büyüklükleri karşısında söylediklerinin yetersiz kaldığını düşünmektedir. Çünkü onlar olmasaydı İslam'ın bu son kalesi de elden çıkacaktı. Çünkü onlar olmasaydı ne bu millet ne de bu vatan ayakta kalacaktı. Bunun bilincinde olan Mehmet Âkif, din ve vatan yolunda Türk milletinin namusunu ve şerefini koruyan şehitlerimiz için ne yapılırsa azdır diyerek hayranlığını ortaya koyar.

Bu noktadan itibaren -bir giriş veya başlık kullanılmadığı halde- şiirin akışı kesintiye uğratılmadan konu değişikliğine gidilmiş ve önceki beyitlerde hayale davet edilen dış dünyaya ait unsurların yerini bu kez bütün yüceliğiyle şehidin kendisi almaya başlamıştır. Şair, artık doğrudan bir muhatap almayla, bizzat şehide seslenmektedir. Şehide hayranlık coşkunluğu o seviyededir ki deyim yerindeyse söz manaya yetişmemektedir ve her beyit, bir sonrakine taşmaktadır. Böylece âdetâ tek cümle, birbirine sarkan dört beyte yayılmış olarak ifadeye dökülmüştür:

*Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini,
Şarkın en sevgili sultânı Salâhaddîn'i,
Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslam'ı kuşatmış, boğuyorken hüsrân,
O demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, rûhunla beraber ecrâmı adın;*

*Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın...Heyhât,
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...*

(Safahat, "Âsım", s. 412-413)

Çanakkale, asırlardır devam eden Haçlı zihniyetinin (Haçlı seferleri) medeniyet yaftası altında vahşice devamıdır. Şiirde Haçlı seferleri içinde en bilineni Sultan Selahattin ve ordusunun mücadelesine gönderme yapılır. Son Haçlı hücumunu püskürten ve Kudüs Fatihisi olarak anılan Sultan Selahattin; Haçlıları büyük yenilgiye uğratmıştır. Haçlılara karşı diğer bir direniş de Kılıç Arslan tarafından yapılmış ancak Hristiyanlar Sultan Selahattin yenilgisini hiçbir zaman unutmamışlardır. Mehmet Âkif, burada Mehmetçiklere seslenerek onların Çanakkale'deki mücadelelerinin; Sultan Selahattin'i Kılıç Arslan gibi kendilerine hayran bıraktığını ifade eder. Çünkü bu zafer, yıkılmakta ve çöküşte olan İslam medeniyetine yeni bir hayat vermiştir. Onu sarmalayan zincirleri kırmıştır. Bu yüzden Çanakkale mücadelesinde şehitlik mertebesine erenler, o kadar aziz varlıklardır ki yüce ruhlarıyla şanlı isimleri gökteki yıldızlarla birlikte el ele, gönül gönüle dolaşmaktadır. Bu mücahitler, bu nedenle tarihte kahramanlığı anlatılan bütün eserlere yazılsa da sığmayacak, taşacaktır. Onlar o kadar büyük, o kadar yücedirler ki bu dünyadaki ufuklar ve hiçbir yön onlara sınır çizemez.

Çanakkale Zaferi'yle Hristiyan Batı'nın İslam'ı boğup yutma ilerleyişi durdurulmuştur ve bu, yeri göğü kuşatan şehitlerin sayesinde. Ancak bu dört beyitle en üst seviyeye yükseltilecek boşuna değildir, gerçekte son beyte yol vermek için hazırlıktır. Nitekim son beyitte kollarını açmış vaziyette şehidi karşılayan Hz. Muhammet teşrif buyurmakta ve söz, sükûta ermektedir:

*Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.*

(Safahat, "Âsım", s. 413)

Şehadet, inanan bir Müslüman için âlemlerin efendisi olarak yaratılan Peygambere yakın olmak kadar yüce bir ödüldür. Allah, bu ödülü kendi yolunda yaşayan ve din, millet ve vatan için canını veren kulları için boşuna bağışlamamıştır. Çanakkale'de aç ve susuz bir halde, top tüfeksiz mücadele eden, tüm dünyanın vahşetine ve baskısına karşı iman gücü ve inanç birliğiyle el ele, gönül gönüle savaştan Mehmetçiklerimiz, hem vatanlarını korumuşlar hem de büyük bir mükâfata layık görülmüşlerdir. Bu büyük mücadele ve inancın ödülü olarak Peygamber, şefkat ve merhametiyle kucaklarını sonuna kadar açmış ve zafer Çanakkale şehitlerinin olmuştur.

Mehmet Âkif, "Gölgeler" kitabında yer alan "Şehitler Âbidesi İçin" şiirinde ise bu topraklar için can veren erleri "Allah'ın veli kulları" olarak adlandırır. Allah'ın rahmetine bürünen bu veli kulların geride kalanlardan beklentileri ise yalnızca bir Fatihadır.

Gök kubbenin altında yatar, al kan içinde,

Ey yolcu, şu topraklar için can veren erler.

Hakk'ın bu veli kulları taş türbeye girmez;

Gufrana bürünmüş, yalnız Fatihâ bekler.

(Safahat, "Gölgeler", s. 467)

Âkif'in şehitliğe verdiği önem, diğer bir anlamlı ifadesini "İstiklal Marşı"nda bulmaktadır. Kahraman Türk Ordusu'na ithafen yazdığı milli marşımız hürriyet, istiklal, vatan, din, bayrak uğruna canını feda eden şehitlerin aziz hatırasına bir armağandır. İstiklal Marşı'nın altıncı kıtasında Mehmet Âkif, şehitlerin evlatlarına seslenmektedir. Buna göre üzerinde yaşadığımız vatan toprakları basılıp geçilecek yerler değildir. Bu kutsal topraklar altında binlerce kefensiz şehit yatmaktadır. Bir şehit evladı atasını incitmemeli, onun canını feda ettiği bu cennet vatanı dünyalara değiştirmemelidir. Her karışında binlerce şehidin kanı olan bu topraklar üzerinde eğer düşman gezerse o zaman ataların ruhu incinecektir:

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

Mehmet Âkif, bir sonraki kıtada ise uğruna binlerce şehidin verildiği vatan topraklarını cennete benzetir. İslam inancına göre şehitler cennete giderler. Ama Âkif için toprağı sıkça şüheda fıskırarak kadar bağrında şehit barındıran bu vatan zaten cennettir. Öyle ki Âkif, bu cennet uğruna canı, cananı, bütün varından mahrum olmak ister de, bir tek vatanından ayrı kalmak istemez. *Düşün! altındaki binlerce kefensiz yatanı* derken Âkif'in yaptığı uyarının sebebi görülmektedir. *Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme*, çünkü o kefensiz yatanların yaslandığı sinedir. İslami anlayışta kefen olmadan elbise ile gömülen kişiler *şehitlerdir* çünkü Allah yolunda yapılan harpte ölünce onlara kefen dikilmez ve üzerinde olan elbiselerle gömülürler. Bu dizede "düşün" şeklinde yapılan uyarı ile geçmiş ve gelecek arasında köprü kurulmuştur. Âkif burada Türk gençliğine seslenmekte ve bu toprak için ölenleri düşün ki bir daha böyle bir durum yaşamayasın demektedir adeta.

Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır atanı

Dizesinde ise yine şehitlik vurgusu vardır. İnsanoğlu üstün olduğu yanı ile övünmeye meyillidir ve kendini üstün özelliği ile tavsif eder. İşte burada Âkif, şehitliği üstün bir özellik olarak kabul etmiş ve hitap ettiği kişiyi şehit oğlu olma özelliği ile yüceltmıştır. Devamında ise şehit oğlu olmanın kişiye bazı sorumluluklar yüklediğini hatırlatırcasına geçmişe ve şehitlerin ruhuna saygılı olmak gerektiğini muhatabına hatırlatmıştır.

Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.

Dizesi ile de vatanın cennet gibi olduğu, hiçbir şeyin vatan kadar değerli olmadığı ve bu vatanın asla düşmana verilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Burada söylenmek istenen asıl şey vatan için her türlü fedakârlıkta bulunmak gerektiğidir. Bu fedakârlıkların en büyüğü de canını verip vatan uğruna şehit olmaktır.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?

Şühedâ fıskırarak toprağı sıksan, şühedâ!

Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,

Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.

Şehitlerin Allah'tan isteği de şudur: Mabetlerine düşman eli değmesin, dinin temeli olan ezanlar ebediyete kadar bu yurdun semalarında susmasın. İşte o zaman naaşları bir mücerret ruh gibi yükselerek Arş'a değer. Böylece Âkif, şehitleri Arş'a yükselterek onların hak ettikleri makamı, yani cenneti işaret eder.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda? dizesinde tecahül-ü arif yoluyla vatanın uğruna feda olmak gerektiğinde kimsenin geri durmayacağı belirtilmiştir. Örtük telmih yolu ile şehitler hatırlatılır. Şehitler vatan uğruna kendilerini feda etmişlerdir. Şehit olanın yeri cennettir. Ölen herkes cennete girmek ister. Vatan da cennet olduğuna göre şehitler cennet uğruna ölmüş sayılmaktadırlar.

Şüheda fişkırarak toprağı sıksan, şüheda! dizesi ile bu topraklar uğruna ne kadar kişinin şehit olduğu vurgulanmıştır. Şair burada katı olan bedenleri adeta kan olarak düşünmüş ve sayısız kişi öldüğü için toprağı sıkınca şehit (kan) fişkıracağı şeklinde çok anlamlı bir tasvir yapmıştır. Çanakkale'de şehit olan 250.000 kişinin ve diğer binlerce şehidin ruhları burada yâd edilmiştir. Sedat Umran, bu dizeyi, Âkif'in şairliğinin vardığı en yüksek noktalardan biri olarak görür ve esrarlı bir söyleyiş olarak niteler. (Umran, 2. 372)

Fişkırır ruh-i mücerred gibi yerden na'sım!

O zaman yükselerek Arş'a değer, belki, başım.

İlk dizede şehitlerin ruhunun yerden fişkırıldığı söylenir. Bu dize bir üstte verilen dize ile anlamsal olarak aynı doğrultudadır. Orada şehitler topraktan fişkırıyorken burada ruhlar fişkırmaktadır. Yine üst dizedeki gibi duyular arası geçiş yapılmış soyut bir varlığa somut bir varlık özelliği kazandırılmıştır. Yani soyut olan ruh, su veya kan gibi topraktan fişkırılmıştır. İkinci dizede ise şehitlerin ruhlarının yerden fişkırması ile göğe ağıdıkları ve bu sayede başlarının arşa değdiği belirtilmiştir. Şehitlik, serefralıktır. Burada öyle bir yüceltme ve kutsiyet vardır ki şehitlerin seviyesi arşa yükseltilmiştir.

SONUÇ

Mehmet Âkif Ersoy, 1873-1936 yılları arasında yaşamış bir düşünce ve eylem adamıdır. Bu zaman aralığı, Osmanlı Devleti'nin çöküş ve dağılışı; Türkiye Cumhuriyeti'nin de kuruluşunu ihtiva eden, savaşların adeta gündelik hayatın bir parçası haline geldiği bir dönemdir. Bu karanlık dönemin, toplumu aydınlatmayı ve uyarmayı meslek edinen Âkif üzerinde de etkisi olmuştur. Bu etki, onun manzum ve mensur eserlerinde sıklıkla görülmektedir. Hatta öyle ki "dilimin sınırları, dünyanın sınırlarıdır" veciz ifadesinden hareketle Âkif'in söz varlığını dönemin bir resmi olarak telakki etmek mümkündür. Âkif'i kendi döneminde yaşayan şair ve yazarlardan farklı kılan şey ise toplumsal şartlar karşısında takındığı tavidir. Nitekim o pek çok çağdaşından farklı olarak bedbinliğe kapılmamış, ülkenin içine düştüğü felaketten kurtulması için *kılavuz sanatçı* vazifesi üstlenmiştir. Bunu yaparken de kendisine rehber olarak İslam dinini seçmiştir.

İslam, Âkif'in eserlerine vatan sevgisi ile birlikte aşılana ruhtur. Manevi olarak beslenen önemli bir kaynaktır. Bu kaynağın önemli kollarından biri olan şehâdet, dönemin olaylarının da etkisiyle Âkif'te önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Âkif kurtuluş savaşını, sadece vatanın istiklali için değil -Ortadoğu ülkelerinin de durumunu göz önünde bulundurup- İslam'ın istikbali adına da bir ölüm kalım savaşı olarak görmektedir.

Şehitlik kavramının kaynağı her şeyden önce dindir. Daha sonraları vatan, millet, bayrak kavramlarını kapsayacak şekilde genişler. Tarih boyunca Türk milleti dinini, bayrağını, vatanını, milletini korumak için canını feda etmekten çekinmemiştir. Asırlarca İslam'ın sancaktarlığını yapan Türkler, bu topraklarda ezan sesi susmasın, bayrağımız inmesin diye peygamber ocağı olarak bellediği askerlik vazifesini yerine getirmekten imtina etmemiş, yeri geldiğinde bu uğurda kanını dökmüştür. Mehmet Âkif de şiirlerinde bir taraftan insanları vatan savunması için davet ederken diğer taraftan bu vatan için canını feda eden şehitleri de sık sık anmıştır. Balkan Harbine şiirlerinde en çok yer veren şairlerden biri olan Mehmet Âkif, Osmanlı Devletinin Balkanlardaki topraklarının istila edilmesine kalemiyle şiddetle karşı çıkar, Müslümanları da bu faciaya sessiz kalmamaları hususunda ağır bir şekilde eleştirir ve uyarır. Yapılan zulüm ve haksızlıklar karşısında susmayan Âkif, milleti bu felakete mücadele etmeye sevk ederek münevver ve mütefekkir yönünü ortaya koyar, "Hakkın Sesleri" adını verdiği şiirlerindeki yakarıyla bunu veciz bir şekilde dile getirir. "Hakkın Sesleri"ndeki bazı şiirler ve özellikle "Âsım"daki "Çanakkale Şehitlerine" destanı, taşıdıkları canlı savaş manzaraları tasvirleriyle Mehmet Âkif'in "cephe şairi" yönünü yansıttığı söylenebilir. Savaşı cephedeki bir insan duyarlılığıyla aktaran Âkif, duygularını bütün samimiyetiyle kaleme dökmüştür.

Şehitlik anlayışı *Safahat*'ta yer alan birçok şiirde bazen açık bazen de örtük bir şekilde yer alır. Şehitliğin açık bir şekilde yer aldığı "Çanakkale Şehitlerine" ve "Hakkın Sesleri" şiirleri özellikle bu bağlamda zikredilmelidir. Bu şiirlerde şehitlik ana tema olarak yer almakta, şehitler yüceltilmektedir. Şehitlik anlayışının ana tema olarak değil de örtük anlamda yer aldığı şiirlerde ise vatan sevgisi, bağımsızlık gibi konular paralelinde işlendiği görülmektedir.

Özellikle "Çanakkale Şehitlerine", Âkif'in şehitlere karşı boynunu büktüğü, onları yüceltmek için şiirin tüm imkânlarından faydalanmaya çalıştığı, âdeta hissiyatının son noktasına ulaştığı yegâne şiirdir. Hatta Türk edebiyatında şehitleri muhatap alan bu kadar coşkulu ve destansı, gür sesli başka bir şiirden söz etmek zordur. Allah'ın ayetle iltifatta bulunduğu şehit, kul lisanında ancak bu kadar yüceltilebilir. Bütün Türk edebiyatında "şehit"e dair bu ihtişamda bir övgüye zor rastlanır.

KAYNAKÇA

- AKAY, H.; ANDI, F. (2010), *İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı*, Hat Yayınevi, İstanbul.
- ATAR, Fahrettin (2010). “Şehid”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.38, s. 428-431.
- BAKİLER, Yavuz Bülent (1986), *Ölümünün 50. Yıldönümünde Mehmet Âkif Ersoy*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BEYATLI, Yahya Kemâl (1962), *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- BİLGİZ, Musa (2003). Mehmet Âkif’in Şiir ve Düz Yazılarında Kur’an’dan Temalar, *EKEV Akademi Dergisi*, Y. 7, S.15, s. 159-178.
- CAN, Ali (2015). Kur’ân ve Yeni Ahit’e Göre Şehitlik, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.37, s.1035-1048.
- ÇAKIR, Ömer (1997), *Nazmımızda Çanakkale Muharebeleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- EDİP, Eşref, (1938), *Mehmet Âkif – Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, Âsar-ı İlmiyye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.
- ERSOY, Mehmet Âkif (1968), *Kur’ân-ı Kerîm’den Ayetler (Meâl – Tefsir) – Mev’izeler*, (Derleyen ve Yayımlayan: Suat Zühtü Özalp), Sevinç Matbaası, Ankara.
- ERSOY, Mehmet Âkif (1987), *Safahat*, (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ERSOY, Mehmet Âkif (1990), *Açıklamalı Mehmet Âkif Ersoy Külliyyatı*, C.9 (Hazırlayan: İsmail Şengüler), Mert Yayıncılık, İstanbul.
- ERSOY, Mehmet Âkif (2009), *Safahat*, (Hazırlayan: Hüseyin Su - Abdurrahim Karadeniz), Hece Yayınları, (İkinci Baskı), Ankara.
- GÖKÇEK, Fazıl (2005), *Mehmet Âkif’in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KARAKOÇ, Sezai (1974), *Mehmet Âkif*, İstanbul, 1974.
- OKAY, Orhan (1989), *Mehmet Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ŞENGÜLER, İsmail Hakkı, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı*, Hikmet Neşriyat, C. 1-10, İstanbul.
- TULUM, Prof. Dr. Mertol, (2010), *Sinan Paşa, Yakarışlar Kitabı* (Tazarru’name), Diyanet Vakfı Yayınları.